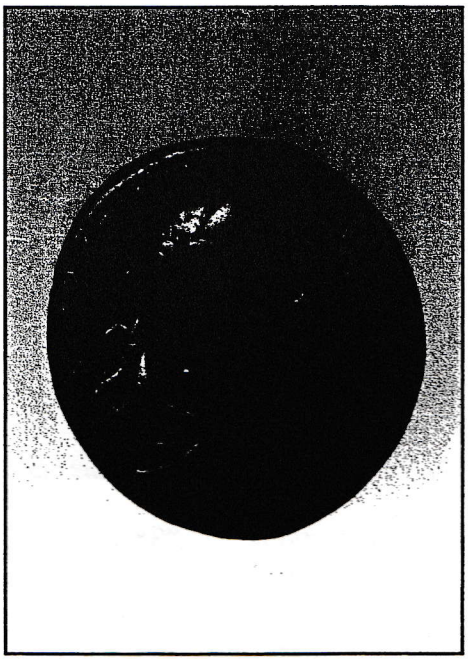
KUBABA

ARKEOLOJİ - SANAT TARİHİ - TARİH DERGİSİ

Yıl: 10 Sayı: 21 24 Mayıs 2013 Fiyatı: 15.00 TL

ISSN 1304-3455

Huqqana Antlaşması ile Diğer Hitit Metinlerinde Geçen Bazı Kelimeler Hakkında[1]

ON SOME WORDS STATED IN THE HUQQANA TREATY AND OTHER HITTITE DOCUMENTS

Yard. Doç. Dr. Rukiye Akdoğan*

Anahtar Sözcükler

Sevgi, âdet, ^{MUNUS}SUHUR.LÁ, *törelere uygun.*

Keywords

love, custom, ^{MUNUS}SUHUR.LÁ, *permitted.*

ÖZET

Hitit metinlerinde, çeşitli anlamlarda çok sayıda kelime belgelenmektedir. Sunulan makalede, Huqqana antlaşması ve diğer çivi yazılı metinlerde belgelenen, genzu, katta, ^{D}U DU$_6$, *āra-, harra-, šaklai,* ^{MUNUS}SUHUR.LÁ, $^{(LÚ)}$NAM.RA, ^{LÚ}*kaena- kelimeleri işlenmektedir.*

ABSTRACT

There are variety of words with various meanings reported in Hittite documents. In this article, Huqqana treaty and, the words, genzu, katta, ^{D}U DU$_6$, *āra-, harra-, šaklai,* ^{MUNUS}SUHUR.LÁ, $^{(LÚ)}$NAM.RA, ^{LÚ}*kaena- that cited in the cuneiform texts are described.*

Hitit metinlerinde oldukça çok sayıda ve çeşitli anlamlarda kelime belgelenmektedir. Makalede, Huqqana antlaşmasında yer alan bazı kelimeler diğer Hitit metinleriyle birlikte ele alınarak, belgelendikleri yerlerdeki anlamlarına ve hâllerine değinilmektedir. İşlenen kelimelerin çivi yazısı ile yazılışlarına da yer verilmiştir.

1) ***genzu*:**

ge - en - zu =
sevgi, aşk, dostluk

"Sevgi, dostluk, aşk[2]" anlamında kullanılan bu kelimeyi, Madduwatta[3] metninde de *genzu har(k)*- "sevgi duymak" ile birlikte görmekteyiz:

KUB 14.1 öy.

81 [DUMU.MUNUS *me-na-ah-ha-an-ta i-da-a-lu ša-an-hi-iš-ki-zi nu-wa-aš-]ši*

EGIR[*-an hi-]in-kán ha-an-te-eš-ki-zi nu-wa ú-iz-zi nam-ma ta-me-e-da-ni ge-en-zu*

82 '[*har-zi* ...

Tercüme:

81 [Kız çocuk için devamlı olarak kötülüğe

* Yard.Doç.Dr. Rukiye AKDOĞAN, Çukurova Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, rakdogan@cu.edu.tr

1 Burada sunulan makale AKDOĞAN 2005: "Yeni Fragmanların Işığı Altında Hukkana (Huqqana) Antlaşması" adlı doktora tezinden alınmış ve yeni bazı literatür eklenerek genişletilmiştir.

2 TISCHLER 1983: 555.

3 Metin çalışması için bkz. GOETZE 1928: 20.

girişecektir ve] sonra ona (onun için) ölüm ilk planda gelecektir. (Bundan sonra) gelerek, ayrıca bir başkasını dost

82 [tutacaktır. ...

Goetze 1928: 132'de *genzu-* ile ilgili olarak şu açıklamaları bulmaktayız: "*genzu-* iki şekilde bağlantılıdır: *genzu dā-* "dostça tutum almak"; beyin hizmetçisine karşı (KUB 19.49 I 48), tanrıların insana karşı (KUB 14.8 ay. 8, 17; 14 ay. 15). *genzu har(k)-* "dostça tutumda bulunmak = dostça bulunmak". Sadece şahsına (KBo 5.3 I 22), karısına, çocuklarına ve evine (KUB 13.20 I 30) değil, aynı zamanda hükümdarın şahsına (KBo 5.3 I 23) ve onun kanunlarına (KUB 13.20 I 31) karşı da dostça tutum görmekteyiz."

IV. Tuthalya'nın askeri fermanında (KUB 13.20 I) şöyle belgelenmiştir:[4]

30 *nu-za šu-um-me-eš ma-ah-ha-an tu-iq-qa-aš-ša A-NA* DAM^{MEŠ}*-KU-NU* DUMU^{MEŠ}*-KU-NU* É^{MEŠ}*-KU-NU ge-en-zu har-te-ni*

31 LUGAL*-u-wa-aš ša-ak-li-ya ge-en-zu QA-TAM-MA har-ten na-at* SIG_5*-in ma-a-ni-ya-ah-hi-iš-ki-it-ten*

Tercüme:

30 Ve nasıl siz kendi karılarınıza, oğullarınıza (ve) evlerinize sevgi taşırsanız,

31 kralın nizamına da öyle sevgi taşıyın ve onu iyi tatbik edin.

Huqqana Antlaşmasında, öy. I 24. satırda Sg.N.-A. *gi-im-zu* yazılışı da belgelenmektedir.

22 *nu-za ma-a-an tu-el ma-ah-ha-an A-NA* SAG.DU-*KA* ZI-*KA Ù A-NA RA-MA-NI-KA*

23 *ge-en-zu har-ši* ŠU^{HLA}*-uš-za a-ra-ah-za-an-da har-ši nu ma-a-an A-NA* SAG.DU ^{D}UTU^{ŠI}

24 ZI ^{D}UTU^{ŠI} *RA-MA-A-AN* ^{D}UTU^{ŠI} *gi-im-zu QA-TAM-MA Ú-UL har-ši*

Tercüme:

22 nasıl sen kendi başına, kendi canına ve kendi bedenine karşı

23 sevgi duyarsan ve ellerini etrafında (koruyarak) tutarsan, eğer majestemin başına,

24 canına ve bedenine karşı aynı şekilde sevgi duymazsan, ...

II. Muršili ile Manapa-Tarhunta arasında yapılan antlaşmada da I. sütun 46-48. satırlarda "*ge-en-zu da-ah-hu-un*" şeklinde yer almaktadır[5]:

46 ... *nu-ut-ta* ^{D}UTU^{ŠI}*g[e-en-z]u da-ah-hu-un*

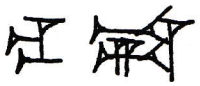
46 ... ve ben majeste sana lütufta bulundum.

48 ... *nu tu-uk* GIM[*-a*]*n* ^{D}UTU^{ŠI} *ge-en-zu da-ah-hu-un*

48 ... ve ben majeste sana lütufta bulunduktan sonra ...

Görüldüğü gibi Hitit antlaşma metinlerinde *genzu dā-* veya *genzu har(k)-* şeklinde yazılışları belgelenmektedir.

^{UZU}*genzu-* için bkz. Friedrich 1952: 107, Puhvel 1997: 154 vd. ve Alp 1957: 5.

2) ***katta*** :

kat - ta = aşağıda, bu suretle, daha sonra

katta için, Friedrich 1952: 105'te, Adv. olarak "aşağıda; aşağı(ya), aşağı; bununla, bu suretle, yanında, daha sonra (?); aynı zamanda(?), aynı şekilde(?)"; Postpos. olarak, "aşağıda, yanında, ile" anlamları vardır. Kloekhorst 2008: 463'de, Sumercesini GAM-(*ta*) olarak belirtmektedir.

Tischler 1983: 539'da, *kattan*'ı, *katta*'nın eş anlamlısı olarak belirtmektedir; ara sıra ideogram olarak GAM ya da GAM-*an* şeklinde belgelendiğini ve Lok. *kattan*, Terminativ *katta* kullanımını vermektedir.

Puhvel 1997: 125 vd.'da, *katta(n)* için şu anlamları vermiştir: "aşağı, aşağıda, altında; boyunca,

4 Trans. ve terc. için bkz. ALP 1947: 392 vd.

5 Trans. Ve terc. için bkz. FRIEDRICH 1930: 8-9.

hizanın altında, sonra; postposition D.-L. veya G. ile birlikte altında, aşağısında; aşağıda, boyunca, vasıtası ile, ile birlikte."

Laroche 1970: 40'da, *katta* "au bas" (aşağıda) başlığı altında, *kat-* gövdesinin direktifi *katti* D.-L. halinin, Enk. Pron. ile bulunduğunu açıklamaktadır: *katti-mi, kati-ti, kati-ši, kati-šmi* "benimle, seninle, onunla, onlarla".

Starke'nin, *katta / katti*'nin Lokativ-Komitativ Adv. olarak adlandırılması gerektiği konusundaki, örneklerle birlikte yorumu için bkz. 1977:181 vd. Ayrıca bkz. Neu 1974: 68 vd.; Cotticelli-Kurras 1991: 48 vd.

Kizzuwatnalı Zarpiya ritüelinde (KUB 9.31 II) şöyle belgelenmektedir[6]:

1 *nu ki-iš-ša-an me-ma-i še-er kat-ta ne-pí-ša-aš* ^{D}UTU-*uš*

2 *az-zi-ki* É-*aš ad-da-aš* DINGIR^{MEŠ} *az-zi-kán-du*

3 *LI-IM* DINGIR^{MEŠ} *az-zi-ik-kán-du*

Tercüme:

1 Ve şöyle söyler: Ey yukarıdaki ve aşağıdaki Göğün Güneş Tanrısı sen

2 ye! Baba Evinin Tanrıları yesin.

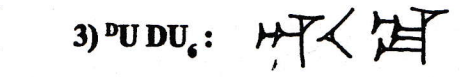
3 Bin tanrı yesin.

Luraghi 1997: 45'de, lokal adverbleri açıklarken, *kattan, katti* = "below (aşağı), with (yanında)" ve *katta*, "downwards (aşağıya doğru)" tercümelerini vermiştir; Goetze 1950: 177'de, *kattan* için, "underneath (altın(d)a , with (yanında), alongside (yan yana)" anlamlarını vermiştir.

Güterbock-Hoffner, 1994: 4 vd.'da, Huqqana antlaşması I 33-34. satırlardaki, "*kat-ta-ma-at-ta* DUMU^{MEŠ}-*KA pa-ah-ha-aš-hi*" cümlesinin tercümesinde "*katta*" kelimesini "sonra" anlamında şöyle kullanmışlardır: "and after you, will protect your sons" (ve senden sonra oğullarını koruyacağım).

Ritüel bir metin olan ABoT 2.40 Ay. 11'. satırda şöyle belgelenmektedir[7]:]*a-wa-an kat-ta ha-li-ya* [.

katta kelimesi belgelendiği metnin içeriğine göre "sonra, aşağıda, ile" gibi anlamlarda yer almaktadır.

3) ^{D}U DU$_6$:

^{D}U DU$_6$ = harabe yerlerin fırtına tanrısı

DU$_6$ ideogramının Akkadcası *tīlu(m)*'dur[8]. Friedrich 1930: 30'da, (KBo 1.1 II 42) "^{D}U *bēl til-la-ni*" için "harabe yerlerin fırtına tanrısı" tercümesini vermiş ve fırtına tanrısının fırtınası ile insani yerleşim yerlerinin harabe tepe haline dönüşmesinin söz konusu olduğunu belirtmiştir.

Huqqana Antlaşmasında, antlaşmaya şahit olacak tanrılar arasında öy. I'de şöyle belgelenmektedir:

46 ^{D}U ^{URU}*Li-ih-zi-na* ^{D}U DU$_6$ ^{D}U ^{UR}[^{U} *-n*]*a*[9] ^{D}U ^{URU}*Hu-ul-la-aš-ša*

Tercüme:

46 Lihzina kentinin Fırtına Tanrısı, Harabe Yeri[10] Fırtına Tanrısı, [-n]a kentinin Fırtına Tanrısı, Hulašša kentinin Fırtına Tanrısı ...

Manapa-Tarhunta antlaşmasının[11] (KUB 19.50 ay. IV) şahit tanrıları arasında sıralanmaktadır:

2 [^{D}U ..... ^{D}U ^{URU}*Pít-ti-ya-*]*ri-ka* ^{D}U ^{URU}*Ne-ri-ik-ka* ^{D}U DU$_6$?

---

6 Trans. ve terc. için bkz. SCHWARTZ 1938: 338 vd.

7 Transkripsiyon için bkz. AKDOĞAN 2010a: 23, tabletin kopyası için bkz. AKDOĞAN 2011: Levha 8.

8 Bkz. Black-GEORGE-POSTGATE: 2000: 406; ^{D}U DU6'nın belgelendiği diğer metin yerleri için bkz. VAN GESSEL 1998:780.

9 FRIEDRICH 1930: 111 d.not 3: "Tamamlamaya yönelik çok sayıda yer adı mevcut: Garahna (krş. KUB 6.45 II 5), Hupišna (a.g.y. 15), Apzišna (a.g.y. 72 = 46 III 37), Alazhana (a.g.y. 43 = 46 III 11)."

10 BECKMAN 1999: 28: "... Ruin Mound".

11 FRIEDRICH 1930: 14-15.

Tercüme:

2 [..... fırtına tanrısı, Pittiya]rik [şehrinin fırtına tanrısı], Nerik şehrinin fırtına tanrısı, harabe yerlerin fırtına tanrısı(?)

Antlaşmanın yapılmasında kefil olarak ve antlaşma ihlâlinde cezalandırıcı olarak çağrılan tanrılar arasında $^{D}U\ DU_6$'nın da yer aldığı görülmektedir.

4) *āra-*

a - a - ra = adalet, hak, törelere uygun

"Adalet, hak, uygunluk, törelere uygun"[12] anlamındaki *āra-*, Eski Hititden itibaren genellikle olumsuz kullanılır: "uygun değildir, doğru değildir", Hititçede tabuyu belirtir[13]. Huqqana antlaşmasında, *Ú-UL a-a-ra*, Hayaša'da var olan kız-erkek kardeş gibi akrabalar arası cinsel ilişkiyi yasaklayan cümlelerde genellikle kullanılmıştır. Šuppiluliuma zamanında hanedanlar arası evlilikler yapılmıştır; bunun önderi olan Šuppiluliuma, sadece akraba ile zinaya yasaklamalar getirmemiş, ayrıca Hayaša ülkesinin farklı seksüel adetleri olması sonucu, Huqqana'nın davranışlarını düzenlemek için bir dizi evlilik kuralı da oluşturmuştur[14].

§ 33'de Huqqana'ya verilen direktifler arasında, Hayaša'ya döndüğü zaman, karısını boşaması ve onu cariye olarak alması istenmiştir; bu durum söz konusu kadını, Šuppiluliuma'nın kız kardeşinin yanında daha önemsiz bir pozisyona düşürecektir ve böyle bir davranış da *āra-* olarak kabul edilmiştir; bu pasajda *natta āra* (uygun değildir) ifadesinin *āra* ile yan yana kullanıldığını görmek mümkündür, bir akraba ile evlenmek *natta āra* iken, bir cariye sahibi olmak *āra* olarak yorumlanmıştır.[15] Ayrıca, Cohen'e[16] göre, Huqqana'ya *Ú-UL a-a-ra* (uygun değildir) kullanılarak, evlilik ile ilgili verilen direktifler şöyledir:

1) Bir erkek, kız kardeşi veya kuzini ile evlenemez (§ 29).

2) Karının kız kardeşini veya erkek kardeşinin karısını veya kuzinini (veya her ikisinin dölünden olma bir kimseyi) alamazsın (§ 30).

3) Mariya bölümünden de anlayacağın üzere, saray kadınlarından uzak durmalısın (§§ 31-32).

4) Hayaša'da erkek kardeşinin hanımını veya kız kardeşini alamazsın (§ 33, § 30'un tekrarı niteliğindedir).

5) Azzi ülkesinden bir kadınla evlenme (§ 33).

6) Karını boşa ve onu cariye yap (§ 33).

7) Mariya'nın dul eşini (kendi) ellerinle onun erkek kardeşine ver (§ 33).

Kaneš kraliçesinin bir yılda 30 erkek ve aradan yıllar geçince kraliçenin tekrar 30 kız çocuk dünyaya getirdiğinden bahseden hikayede, annelerinin oğullarını tanımayıp kızları ile evlendirdiğini görmekteyiz. İlk oğullar kız kardeşlerini tanımaz, ancak sonuncusu tanır ve şöyle der:

KBo 22.2 öy. I[17]

19 [...]x-*uš-za ne-e-ku-šum-mu-uš da-aš-ki-e-u-e-ni* [*n*]*u le-e ša-li-ik-tu-ma-ri*

20 [*na-at Ú-UL*] *a-ra-a nu kat-ti-iš-mi š*[*e-šu-wa-an-zi wa-aš-túl*]

Tercüme:

19 [...] .. "Kız kardeşlerimizi almayalım. Zina yapmayın!

20 Bu doğru [değildir]." Onların y[anında yatmak suçtur].

Bu hikayede yer alan bazı motiflerin eskiçağ mitolojisinde yer aldığı bilinmektedir[18].

Hattušili ve Puduhepa'nın, Arinna'nın güneş tanrıçasına duasında (KUB 21.19+KBo

12 TISCHLER 1983: 50; ÜNAL 2007: 44 vd.

13 FRIEDRICH-KAMMENHUBER 1975: 219.

14 COHEN 2001: 119; KARAUĞUZ 2002: 157 vd.

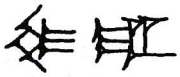
15 COHEN 2002: 86; ayrıca bu kısmın transkripsiyon ve tercüme için bkz. AKDOĞAN 2010b: 8 vd.

16 COHEN 2002: 87; konuyla ilgili daha fazla ayrıntı için bkz. AKDOĞAN 2010 c: 98 vd. .

17 Trans. ve terc. için bkz. OTTEN 1973: 6-7; ERKUT 1998: 23-24; ALP 2000: 56. Ayrıca bkz. DİNÇOL 1982: 28; HOFFNER 1998: 81-82.

18 Bkz. ERKUT 1998: 22; AKDOĞAN 2010c: 99.

52.17+338/v(+)14.7) I (40)'da baş ve son kısımları kırık olmakla birlikte, [*Ú-UL a-ra-a-an* x x x x x x x] şeklinde yer almaktadır.[19]

5) *harra-* :

har - ra = aşınmak, tahrip olmak

harra- "aşınmak, tahrip olmak, küçük parçalara ayrılmak"[20], *harrant-* "tahrip olmuş, aşınmış" anlamında olup, *harran* Prt. Sg. N.-A.n. halidir. Orijinalinde okunamayan işaret ve kelimeleri belirttiği öne sürülen işaretinin, orijinal metnin silik veya okunaksız olduğu yerlerde kullanılması, metnin kopya olduğunun göstergesidir.[21] Nitekim esas metin olan Huqqana Antlaşması A nüshası, Šuppiluliuma zamanında yazılan orijinal belge değildir, aksine daha yeni bir kopyadır; bu kopyayı yapan şahısta tahrip olmuş olan orijinali bulunmakta idi; bundan dolayı II 14-18, 20, 25, 26. satırların başlangıcı, orijinalinde tahrip olan yerlerin büyüklüğündeki parçaları belirtmek için eğri çapraz çivilerle doldurulmuştur ve ayrıca 15-16. satırlar arasına *har-ra-an* notu eklenmiştir[22].

II. Muršili'nin daha küçük olan veba duasında, hastalığın nedeninin fal ile sorulduğunu ve devamında da, tabletin alt kısmında, Huqqana antlaşmasında olduğu gibi eğik çapraz çivilerin yer aldığı bir boşluktan sonra *har-ra-an* notunu görmekteyiz:

KUB 14.13 + 23.124 I[23]

56 *har-ra-an*

Bir direktif metninin alt yazısında da belgelenmektedir:

KUB 13.7 IV[24]

3 *ki-i TUP-PU ar-ha har-ra-an e-eš*[*-ta*]

4 *na-at A-NA PA-NI* ^{m}*Ma-ah-hu-zi*

5 *Ù A-NA* ^{m}*Hal-wa-*LÚ

6 *ú-uk* ^{m}*Du-da-aš*

7 EGIR-*pa ne-wa-ah-hu-un*

Tercüme:

3 Bu tablet tahrip olmuştu.

4 Ve onu Mahhuzzi'nin

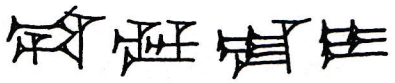
5 ve Halwa-ziti'nin huzurunda,

6 ben Duda

7 tekrar yeniledim.

Ayrıca KUB 33.120 + 48.97 IV 32 vd. mitolojik metnin alt yazısında, (*ki-i TUP-PU ar-ha har-ra-an e-eš-ta*) "bu tablet tahrip olmuştu" şeklinde geçmektedir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, tablette "*harran*" notunun bulunması öncelikle o tabletin orijinal olmayıp orijinalinden sonraki zamanlarda yazıldığını, dolayısıyla da tabletin tarihlendirilmesinin göstergesi olması açısından oldukça önemlidir.

6) *šaklai* :

ša - ak - la - i = âdet, gelenek, töre, ayin

šaklai-'nin çok çeşitli anlamları vardır: 1. Âdet, gelenek, kanun, töre; 2. ayin, seremoni, tören; 3. ayrıcalık, hak[25].

Huqqana Antlaşmasında III 47-50. satırlar arasından, Hattuša'da erkek kardeşin, kız kardeşini veya kuzinini (cinsel olarak) alamayacağı yönünde önemli bir âdet olduğunu öğrenmekteyiz. Klinger[26], E. Kornemann'ın 1927'de yazdığı "Die Stellung der Frau in der vorgriechischen Mittelmeerkultur" adlı kitabında, ilk çağ Anadolu'sunda kardeşler arası evliliklerin oldu-

19 Trans.-terc. ve yorum için bkz. SÜRENHAGEN 1981: 90, 102 vd.

20 TISCHLER 1983: 169 vd.; FRIEDRICH-KAMMENHUBER 2000: 263 vd.

21 FRIEDRICH 1952: 56; Neu 1968: 48; ÜNAL 1983: 15.

22 FRIEDRICH 1930: 105.

23 Metin çalışması için bkz. GOETZE 1930a: 242-251; ARIKAN 1994: 69; ayrıca bkz. SINGER 2002: 65.

24 Trans. ve terc. için bkz. MASCHERONI 1983: 96; ayrıca bkz. KARASU 2001: 250.

25 Bkz. GÜTERBOCK-HOFFNER-VAN DEN HOUT 2002: 44 vd.

26 KLINGER 1992: 192.

ğuna dair örnekler verdiğini belirtmektedir.

Aşağıdaki metinde "tören/töre" anlamında kullanılmıştır:

KBo 15.2 ay. IV[27]

20′ [(EGIR-*az*)]-*ma A-NA* LUGAL GIBIL *ŠA* LUGAL-*UT-TI š*[(*a-ak-la-uš*)]

21′ [ ] *ku-e-ez-zi-ya IŠ-TU* I GIŠTUKUL II E[(N^{MEŠ} KAŠ?)]

22′ [(II LÚ^{MEŠ}ŠÀ.TAM II LÚ^{MEŠ}MUHALDIM II LÚ^{MEŠ} GIŠBANŠUR [ ]

23′ [-*a*]*n-te-eš*[28] *nu-uš-ši a-da-an-ṭa a-ku-wa-an-na*

24′ [*pí*]-*iš-kán-zi* ...

Tercüme:

20′ [(Ve sonra)] yeni kral için krallığın törenleri/töresi [yerine getirilir?].

21′ Her bir meslek grubundan [iki kişi], iki .... beyi, [?],

22′ iki mabeyinci, iki aşçı, iki sofracı [?],

23′ (ve) iki fırıncı[29] [ ], ona yemek için ve içmek için

24′ [ve]rirler.

KUB 31.127 öy. I 16'da güneş tanrısına ait bir ilahi metinde *šaklai-*'nin, "âdet" anlamında kullanıldığını görmekteyiz:[30]

14 *ne-pí-š*[*a-aš t*]*ák-na-aš-ša hu-u-la-li-eš-ni zi-ik-pát*

15 DUTU-*uš* [*la-*]*a-lu-ki-ma-aš* DUTU-*e šar-ku-i* LUGAL-*u-e*

16 DUMU DNIN.GAL *ut-ni-ya-an-da-aš ša-ak-la-in*

17 *iš-hi-ú-ul zi-ik-pát ha-an-te-eš-ki-ši* ...

Tercüme:

14 Gökyüzünün ve yeryüzünün çevresindeki sen

15 güneş tanrısı, ışığın kaynağısın. Ey Güneş Tanrısı!, ey yüce kral

16 NIN.GAL'in oğlu! Sen ülkelerdeki âdet

17 ve yasayı koyansın. ...

Tapınak görevlileriyle ilgili direktif metni olan KUB 13.4 III 21'de şöyle belgelenmektedir[31]:

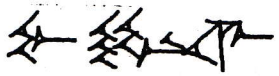
21 URU*Ha-at-<tu>-ši-ma-kán ku-e-da-ni ku-iš ša-ak-la-a-iš še-er*

21 (Eğer) her kim için Hattuša'da dini bir görev (olursa)...

Tüccarların hikâyesinin anlatıldığı bir metin olan KBo 41.128 + ABoT 49 öy. 13'de, "*ša-ak-la-i*[*š*" şeklinde belgelenmiştir.[32]

Yukarıda bahsedilen çivi yazılı tabletlerin içeriğine göre *šaklai-* kelimesi, " âdet, gelenek, töre, ayin" gibi çeşitli anlamlarda kullanılması söz konusudur.

7) MUNUSSUHUR.LÁ :

MUNUSSUHUR.LÁ = hizmetçi kadın

Friedrich 1952: 293'de MUNUSSUHUR.LÁ için "Hierodule" "tapınakta hizmet etmekle görevli esir kadın" tercümesini yapmıştır.

Friedrich 1930: 155 vd.'da konuyla ilgili yorumu şöyledir: "MUNUSSUHUR.LÁ'nın (kelime kelime "perçemli kadın"), Akk. *kizrēti* (Pl.) "fahişeler" ile özdeşleşmesi önerilebilir. Eğer kadın ideogramı saç şekline göre değerlendirilirse, o zaman MUNUSSUHUR.LÁ çoğu kez geçtiği Hititçe metinlerindeki işlevi aşağıdaki materyalde görülür: Bizim metnimize göre özgür olmayan saray kadınları arasında yer alır, *ŠA* É.GAL^{LIM} MUNUS ... *EL-LUM* ile karşılaştırıldığı için. Bu özgür olmayan konumuna rağmen, sarayda yüksek bir mevkiye sahip olduğu görülüyor; çünkü KBo 5.7 kral

---

[27] Hitit kralı için tahta çıkma ayini, trans. ve terc. için bkz. KÜMMEL 1967: 62 vd.

[28] Duplikatı KUB 17.31 öy. I 23 II LÚ^{MEŠ}NINDA. DÙ.DÙ *nu-uš-ši* vd.

[29] Duplikatı KUB 17.31 öy. I 23'e göre.

[30] Trans. ve terc. için bkz. GÜTERBOCK 1958 : 239; ayrıca krş. GÜTERBOCK-HOFFNER 1980: 28.

[31] Trans. ve terc için bkz. SÜEL 1985: 58-59.

[32] Bkz. OTTEN-RÜSTER 1972: 235.

çiftinin servetinden böyle bir MUNUSSUHUR.LÁ'ya büyük bir bağış hakkındaki belgedir. O, saray memuru olarak KUB 14.4 III 15'de görünüyor. Onun dini görevleri de var; KUB 12.58 II 40 vd.'da MUNUSŠU.GI şeklinde ritüel eylemlerde hizmetli olarak yardım eder görünür. Ayrıca rahip ve "Gottesmutter" (tanrı annesi) işlevinin de olduğu KUB 9.34 I 31, II 3'de ve aynı şekilde HT 6 II 15'de; tapınakla ilişkili olarak KUB 7.54 II 19'da; ritüelde de KUB 17.28 I 23'de geçmektedir. Hitit metinlerinde verilen çevirisi bana, "tapınak hizmetçisi, tapınakta hizmet etmekle görevli esir kadın" anlamında görünüyor."

Yukarıda söz konusu olan KUB 17.28 I 22 vd. şöyledir[33]: ŠAH.TUR-*an da-ah-hi na-an* É.ŠÀ-*na an-da pé-e-da-ah-hi na-an* MUNUSSUHUR.LÁ *a-da-an-zi* "Bir domuz yavrusunu alırım ve onu içeriye iç eve getiririm. Cariyeler onu yerler."

Arazi bağış belgesi olan KBo 5.7 ay.'de şöyle belgelenmektedir[34]:

46 *mAr-nu-wa-an-ta* LUGAL.GAL MUNUS*Aš-mu-ni-kal* MUNUS.LUGAL GAL *Ù*

mDu-ut-ha-li-ya DUMU.LUGAL *tu-u-hu-kán-ti-iš*

47 [*I*]*Š-ŠU-Ú-MA A-NA* MUNUS*Ku-wa-at-ta-al-la* MUNUSSUHUR.LÁ GEMÉ-*ŠU-NU A-NA* NÌ.BA-*ŠU ID-DI-NU*

Tercüme:

46 Büyük kral Arnuwanda, büyük kraliçe Ašmunikal ve *tuhukanti*, kral oğlu Tuthalya,

47 (onu) aldılar ve onların hizmetçisi cariye Kuwatalla'ya hediye olarak verdiler.

Muhtemelen bir yere yollanan halk ve onun yükümlülüğünün konu edildiği bir rapor olan KBo 16.60 ay.'de ise şu şekilde geçmektedir (aynı metnin öy. 6'. satırında da yer almaktadır):[35]

4' *mTum-na*-UR.MAH-*iš da-a-aš* x[

5' [MUNU]^{S} SUHUR.LÁ^{HLA} *iš-hu-eš-ni* XXX QÀ? X *Ú*-x[

Tercüme:

4' *Tumna*-UR.MAH aldı. ...[

5' Cariyeler bol bol 30 SÌLA? <ve> 10 ...[

Tunnawi ritüelinde, Bo 2062 (= KUB 7.53) + Bo 2589 (= KUB 12.58) II nolu metinde, "tapınak kızı" olarak tercüme edilmiştir:[36]

65 *nu-za še-er wa-ar-ap-zi* GIŠGA.ZUM^{HLA}-*ma* MUNUSSUHUR.LÁ <*da-a-i*>

66 *na-an* MUNUSSUHUR.LÁ *ku-e-ez-zi-ya IŠ-TU* GIŠGA.ZUM

67 *kat-ta* 1-*ŠU ki-ša-a-iz-zi*

Tercüme:

65 Ve (onları) yukarıda yıkar. Fakat (bir) tapınak kızı tarakları <alır>.

66-67 Ve tapınak kızı, onu her tarak ile bir kez tarar.

šalli aniur ile ilgili bir metin olan, KUB 35.33 ay. IV'de şöyle belgelenmiştir[37]:

2' [MUNUSŠU.GI *Ù*] MUNUS*Ku-at-tal-la-aš-ša* MUNUSSUHUR.LÁ

3' [GAL-*li a-*]*ni-u-ur a-ni-ya-an-zi*

Ünal 1983: 35 d.not 45'de, asıl kadın dışındaki metreslerin sırası ile şunlar olduğunu belirtmektedir: *ESERTU, NAPTARTU,* MUNUSSUHUR.LÁ.

Daddi 1982: 202'de, MUNUSSUHUR.LÁ için "ierodula" tercümesini yapmıştır.

Darga 1976: 79'da şu bilgileri bulmaktayız: "Dini metinlerde rastlanan ve yüksek bir kadını belirten MUNUSSUHUR.LÁ unvanı ve sıfatını taşıyan kadınlar hakkında neler biliyoruz? Genellikle bu hanımlara "Saraylı Hierodul" anlamı verilmektedir. Bunların Hitit kültünde

33 Trans. ve terc. için bkz. NEU 1980: 84 vd.

34 Trans. ve terc. için bkz. RIEMSCHNEIDER 1958: 354 vd.

35 Metin çalışması için bkz. WERNER 1967: 48 vd.

36 Trans. ve terc. için bkz. GOETZE 1938:16 vd.

37 Trans. için bkz. STARKE 1985: 96.

hakikaten "kutsal fahişe" olup olmadıklarını kesinlikle tayin edemiyoruz. Bir ritüel metne göre "ihtiyar/büyücü kadın"ın yardımcısıdır. Bunlar yüksek rahibe sınıfına dahil olup, kehanet, ayrıca yeminle tasdik merasimlerinde de başrolü oynarlar."

Rüster-Neu 1989: 349 no'da ^{MUNUS}SUHUR.LÁ için, (Kammer-) Zofe, Dienerin "oda hizmetçisi, hizmetçi kadın" tercümesini vererek, Akk. *kezretu* açıklamasını yapmışlardır. Black- George-Postgate 2000: 155'de, *kezretu(m)*, *kazratu* için ise, "woman with (special kind of) hair-do" old/jungbabylonisch, Neo-Assyrian [MUNUS. SUHUR.LÁ] a type of kultic prostitute; Old Babylonian *wakil kezrētim* "overseer of the prostitutes" şeklinde açıklamalar bulmaktayız. Weeden 2011: 606'da, "(female) attendant" anlamı yer almaktadır.

Sonuç olarak geçtiği metinlerde MUNUS "kadın" determinatifi ile beraber kullanıldığı ve hizmet etmekle görevli olduğu belirlenmektedir.

8) $^{(LÚ)}$NAM.RA

NAM.RA =

sivil savaş esiri, ganimet

NAM.RA, Akkadca *šallatu* "ganimet", fakat Hititçe "sivil savaş esiri" anlamındadır.[38] Black-George-Postgate 1999: 351'de, *šallatu(m)* için "plundered thing(s), booty" anlamlarını vermişlerdir.

S. Alp 1949: 245 vd.'da, III. Hattušili'nin Tiliura kenti ile yaptığı bir antlaşma olan, KUB 21.29 I. sütununda, NAM.RA'lar ile memleketlerinden uzaklaştırılmış ve başka bir yerde iskân edilmiş halkın kastedildiğini belirtmektedir:

11 ^{URU}*Ti-li-ú-ra-aš* URU-*aš IŠ-TU* UD.KAM ^{m}*Ha-an-ti-li*

12 *dan-na-at-ti-iš e-eš-ta na-an A-BI-YA*

13 ^{m}*Mur-ši-li-iš* EGIR-*pa ú-e-te-et a-še-ša-nu-ut-ma-an* [x]

14 *na-a-wi* SIG_5*-in a- še-ša-nu-ut-ma-an a-pé-e-el* [x]

15 *IŠ-TU* NAM.RA ^{GIŠ}TUKUL *tar-a-ah-ha-an-ti-it*

16 *an-na-al-li-uš-ma-kán ku-i-e-eš* LÚ^{MEŠ} [^{URU}*Ti-li-ú-ra* LÚ^{MEŠ} APIN.LÁ]

17 EGIR-*an e-šir na-aš-kán ar-ha* [*da-ah-hu-un*]

18 *na-aš* ^{D}UTU^{ŠI} EGIR-*pa ú-wa-t*[*e-nu-un*]

19 *na-aš* EGIR-*pa I-NA* ^{URU}*T*[*i-li-ú-ra a-še-ša-nu-nu-un*]

Tercüme:

11 Tiliura kenti Hantili'nin gününden beri

12 boştu. Babam Muršili onu

13 tekrar inşa etti, fakat

14 onu iyice iskân etmedi. Onu

15 silah ile yendiği NAM.RA'ları ile iskân etti.

16 Sonradan [çiftçi] olan [Tiliura'nın]

17 eski sakinlerini çekip [aldım]

18 ve ben majeste, onları geri geti[rdim]

19 ve onları tekrar Ti[liura]'da [iskân ettim].

Alp 1949: 248'de, mahkeme tutanağı KUB 13.35'de, NAM.RA'ların her iki cinsten insanı ifade ettiğini; s. 249'da ise, bunların büyük kral ile komşu vasalları arasında çoğu kez müzakere veya mücadele konusu oluşturduğunu ve s. 253'de, hukukunun hürlere göre daha az olduğunu belirterek şu açıklamaları yapmaktadır: "Hitit ve Babil-Asur krallarının yenilmiş ülkelerin ahalisini yurtlarından uzaklaştırıp kendi ülkelerinin başka bir kısmına yerleştirerek güttükleri politikanın amacı, her halde bir yandan yenilen düşman memleketlerinin kuvvetlerini daha da zayıflatmak, diğer yandan kendi memleketlerinin ekonomisi için iş kuvveti kazanmak suretiyle halkın daha bir kısmını harp maksatları için seferber edebilmek imkânını elde etmektir. Düşman memleket halkının parçalanmasiyle tabiatiyle onların temsili de kolaylaşmış oluyordu."

[38] Bkz. FRIEDRICH 1952: 287.

Alp 1949: 259 vd.'da, KUB 31.84 III 60-71'in konu bakımından aynı fermanın öncesinde yer alan ve bu defa *arnuwala-*'dan bahseden parça olan KUB 13.2 III 36 vd. ile ortak noktalar içerdiğini ve her iki metin yerinin karşılaştırılmasından *arnuwala-* sözcüğünün, NAM.RA ideogramının Hititçe okunuşu olması gerektiğini; s. 270'de ise *arnuwala-*'nın "sevketmeye ait" yani "sevkedilmiş" anlamına geldiğini ve bunun da NAM.RA hakkındaki bilgilere tamamen uyduğunu belirtmektedir.

NAM.RA'lar, Hitit kanunu § 12'ye göre, araziye bağlı olan *šahhan* mükellefiyetinden 3 yıl muaf tutuluyorlardı, ancak 4. yılda vergileri yerine getirmek zorunda idiler:[39]

21 [*ták-ku A-NA* NAM.RA$^{HI.A}$ A.ŠÀ^{LAM} *ŠA* LÚ ^{GIŠ}TUKUL *hal-ki-in pí-an*[(*-zi*)]

22 [MU 3^{KAM}] *ša-ah-ha-an Ú-UL i-ya-an-zi I-NA* MU 4^{KAM}*-ma ša-a*[*h-ha-an*]

23 [(*e-eš-šu-u-wa-an IT-T*)]*I* LÚ^{MEŠ} ^{GIŠ}TUKUL *da-a*[(*-i*)]

Tercüme:

21 [Eğer NAM.RA'lara] ^{GIŠ}TUKUL adamının tarlasını (ve) hububat verirlerse,

22 [üç yıl] *šahhan* ifa etmezler. Fakat dördüncü yılda

23 *ša*[*hhan*]'ı, ^{GIŠ}TUKUL adamları ile birlikte ifa etmeye başlar.[40]

Watkins[41], A. Goetze'nin de işaret ettiği gibi, NAM.RA'nın RI "tutmak"tan türemiş olup, "yakalama" anlamına geldiğini; Hititlerin ikinci binin ilk yarısında almış olduğu NAM.RA sözcüğünü ilk kez § 40 nolu Hitit yasasında kullandığını; Sumerce orijinali lú.nam.ra olan sözcüğün fonetik *lu-na-am*$^{?}$*-ra* "sınır dışı edilen şahıs (LÚ)" ve Akk. *šallatu* "ganimet" değil de *šallu* "sınır dışı edilen" olduğunu açıklamaktadır.

---

39 ALP 1949: 255.

40 Trans. ve terc. için bkz. FRIEDRICH 1959: 64 vd.

41 WATKINS 1979: 270 vd.

9) ^{LÚ}*kaena-/gaena-/gaina-* :

^{LÚ} *ka - e - na*=

hısım, akraba (evlilikle olan akrabalık)

c. ^{LÚ}*kaena-* (^{LÚ}*gaena-*) için Friedrich 1952: 94'de "hısım, akraba"; Friedrich 1930: 163'de, "Verwandte durch Verschwägerung" (evlilikle olan akrabalık); *kaena-*, *gaina-* için Kronasser 1987: 65, 262, 44, 295'de "Verschwägerter" (hısım) anlamlarını bulmaktayız.

Goetze 1930b: 161 vd.'da konuyla ilgili şu açıklamaları yapmıştır: "*gaenēš, kaenēš*'e kral ailesi üyeleri sırasında rastlamaktayız. KUB 23.68 öy. 23 *ABU-ŠU* AMA-*ŠU* ŠEŠ-*ŠU* NIN-Š[*U n*]*ašma* DUMU-*ŠU* ^{LÚ}*gaenaš* [... "Onun babası, onun annesi, onun erkek kardeşi, onun kız kardeşi ya da onun oğlu, onun hısmı". Telipinu metninin Akk. versiyonunda KUB 3.85, Akk. *awēlūti hatni* olarak tercüme edilmiştir."

Ünal 2007: 297'de, kelimenin anlamı ile ilgili olarak, "evlilikle olan akrabalık, kayınbirader, enişte"nin yer aldığı görülmektedir.

KUB 3.85 nolu metin, Telepinu metninin Akadca versiyonuna ait küçük bir fragmandır. A. Goetze, Hrozny'nin (JSOR VI, 1922, 15) yaptığı tamamlamaların Hititçe metnin başlangıcını verdiğini ve onun da şöyle olduğunu açıklamaktadır:[42] Hit. *amēlūti ga-en-na-aš-še-ša amēlūti ha-aš-ša-an-na-aš-ša-aš* = Akk. *amēlūti ha-at-ni-šu amēlūti ki-*[.

Orta Hititçe bir direktif metninin yeni bir kopyasında Sg. D.-L."Verwandten" olarak tercüme edilmiştir[43]:

KUB 13.20 I

32 ... *na-at-za-kán a-pé-e-el*

33 *ŠA* É-*ŠU ŠA* ŠEŠ-*ŠU* NIN-*ŠU ha-aš-ša-an-na-aš-ši pa-an-ku-na-aš-ši* ^{LÚ}*ka-e-na-an-ti* ^{LÚ}*a-re-eš-ši*

---

42 GOETZE 1922: 186.

43 Trans. ve terc. için bkz. RIEKEN 1999: 120.

34 *ŠA* NINDA KAŠ *ma-a-ni-ya-ah-hi-ya-at-ti le-e ku-iš-ki i-ya-zi*

Tercüme.: Onun evi, onun erkek kardeşi (ya da) kız kardeşi, onun ailesi, onun kan akrabası, (onun) hısmı (ya da) onun arkadaşı için, ekmek ve bira tahsisini hiç kimse yapmasın.

Gurparanzah Destanının A nüshasına ait ABoT 2.19+KUB 36.67+KBo 22.98(+)KBo 26.104 Ay. III 6'. satırda]^{LÚ}*ga-i-na-an-ni* "akrabalığa" kelimesi için bkz. Akdoğan 2007: 3 vd.

^{LÚ}*kaena-* kelimesi, kan bağıyla birbirine bağlılık anlamındaki akrabalık olmayıp, evlilik yoluyla ortaya çıkan ve LÚ "erkek, adam" determinatifiyle birlikte de "hısım, akraba" anlamına gelmektedir.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN 2005: R.Akdoğan, Yeni Fragmanların Işığı Altında Hukkana (Huqqana) Antlaşması, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri (Hititoloji) Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

AKDOĞAN 2007: R.Akdoğan, "Gurparanzah Destanına Birleşen Yeni Bir Tablet Parçası", Studi Micenei ed Egeo-Anatolici, Vol. 49, VI Congresso Internazionale di Ittitologia Roma, 5-9 Settembre 2005, a cura di A.Archi e R.Francia, Parte I, Roma, 1-20.

AKDOĞAN 2010a: R.Akdoğan, Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri 2, Dresdner Beiträge zur Hethitologie 32, Wiesbaden.

AKDOĞAN 2010b: R.Akdoğan, "Hititçe dampupi- Kelimesi Hakkında", KUBABA Arkeoloji- Sanat Tarihi-Tarih Dergisi, Sayı 15, İzmir, 7-17.

AKDOĞAN 2010c: R.Akdoğan, "Hitit Devlet Antlaşmaları", Aktüel Arkeoloji Dergisi, Sayı13, 94-103.

AKDOĞAN 2011: R.Akdoğan, Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri II, Katalog ve Dizin O.Soysal, Chicago Hittite Dictionary Supplements 1, Chicago- Illinois.

ALP 1947: S.Alp, "Hitit Kralı IV. (?) Tuthaliya'nın Askerî Fermanı", Belleten XI, Sayı: 43, Ankara, 383-402.

ALP 1949: "Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA'lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı", Belleten XIII/50, Ankara, 245-270.

ALP 1957: "Zu den Körperteilnamen im Hethitischen", Anatolia II, Ankara, 1-47.

ALP 1983: S. Alp, Beiträge zur Erforschung des Hethitischen Tempels, TTKY VI/23, Ankara.

ALP 1991: Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük, TTKY Sayı 34, 35, Ankara.

ALP 2000: S.Alp, Hitit Çağında Anadolu, TÜBİTAK 140, İstanbul.

ARIKAN 1994: Y.Arıkan, II. Muršili'nin Veba Duaları (CTH 378), Ankara (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

BECKMAN 1999: G.Beckman, Hittite Diplomatic Texts (WAW 7), Second Edition, Atlanta.

BLACK-George-POSTGATE J. Black-A. George- N.Postgate, A Concise

2000: Dictionary of Akkadian, SANTAG Arbeiten und Untersuchungen zur Keilschriftkunde Band 5, Wiesbaden.

COHEN 2001: Y. Cohen, "The Image of the "Other" and Hittite Historiography", CRRAI 45, 113-129.

COHEN 2002: Y.Cohen, Taboos and Prohibitions in Hittite Society, Theth 24, Heidelberg.

COTTİCELLİ-Kurras 1991: P. Cotticelli-Kurras, Das hethitische Verbum "sein", THeth 18, Heidelberg.

DADDİ 1982: F. P.Daddi, Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia Ittita, Incunabula Graeca 79, Roma.

DARGA 1976: A. M. Darga, Eski Anadoluda Kadın, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No : 2033, İstanbul.

DİNÇOL 1982: A.Dinçol, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 1.

ERKUT 1998: S.Erkut, "Hititlerden Eski Bir Anadolu Hikayesi", Argos Gemicileri 6, Ankara, 21-24.

FRİEDRİCH 1952: J.Friedrich, Hethitisches Wörterbuch, Kurzgefasste kritische Sammlung der Deutungen hethitischer Wörter, Heidelberg.

FRİEDRİCH 1959: Die hethitischen Gesetze, Leiden.

FRİEDRİCH - KAMMENHUBER 1975 vd: J. Friedrich- A. Kammenhuber, Hethitisches Wörter- buch. Zweite, völlig neubearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte, Heidelberg .

GOETZE 1922: A.Goetze, "Akkadisch-Hethitisches", ZA 34, Berlin-Leipzig 170-188.

GOETZE 1928: A.Goetze, Madduwattaš, MVAeG 32/1, Leipzig.

GOETZE 1930a: A.Goetze, Kleinasiatische Forschungen I, Weimar.

GOETZE 1930b: A.Goetze, "Über die hethitische Königsfamilie", ArOr II, Praha, 153-163.

GOETZE 1938: The Hittite Ritual of Tunnawi, AOS 14, New Haven.

GOETZE 1950: "The Hittite Particle -kan", JAOS 70, New Haven, 173-178.

GÜTERBOCK 1956, H.Güterbock, "The Deeds of Suppiluliuma as Told by his Son, Mursili II", JCS X No: 2, New Haven, 41-68.

GÜTERBOCK 1958: "The Composition of Hittite Prayers to the Sun", JAOS Vol. 78, New Haven, 237-245.

GÜTERBOCK-HOFFNER, H.G.GÜTERBOCK-H.A. Hoffner, The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, III/1 1980; III/2 1983; III/3 1986; L-N 1989; P/1 1994; P/2 1995; P/3 1997.

GÜTERBOCK-HOFFNER-VAN DEN HOUT 2002: H.G. Güterbock- H.A.Hoffner- T.P.J. van den Hout, The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Š/1.

FRİEDRİCH 1926, 1930: Staatsverträge des Hatti-Reiches in hethitischer Sprache (MVAeG 31/1 ve 34/1), Leipzig.

VAN GESSEL 1998: B.H.L. van Gessel, Onomas- ticon of the Hittite Pantheon, Part II, Handbuch der Orientalistik der Nahe und Mittlere Osten, Erste Abteilung, Leiden-New York-Köln.

HOFFNER 1998: H.A.Hoffner, Hittite Myths, Second Edition, Scholars Press, Atlanta, Georgia.

KARASU 2001: "Observations on the Similarities and Differences between the Hittite and the Babylonian-Assyrian Colophons, StBoT 45, Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie (Würzburg, 4-8. Oktober 1999), Wiesbaden, 248-254.

KARAUĞUZ 2002: G.Karauğuz, Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri, Çizgi Kitabevi Yayınları 48, Konya.

KLENGEL 2002: Klengel, H., "An der Hand der Gottheit" Bemerkungen zur "Umarmungsszene" in der hethitischen Tradition, Silva Anatolica, Anatolian Studies Presented to Maciej Popko on the Occasion of His 65th Birthday, Warsaw, 205-210.

KLİNGER 1992: J.Klinger, "Fremde und Außenseiter in ªatti", Xenia 32, V. Haas ed., Kostanz, 187-212.

KLOEKHORST 2008: A. Kloekhorst, Etymological Dicyionary of the Hittite Inherited Lexicon, Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, A. Lubotsky ed., Vol. 5, Leiden-Boston.

KRONASSER 1966 vd.: H.Kronasser, Etymologie der hethitischen Sprache, Wiesbaden.

KÜMMEL 1967: H. M.Kümmel, Ersatzrituale für den hethitischen König, StBoT 3, Wiesbaden.

LAROCHE 1970: E.Laroche, "Études de Linguistique Anatolienne III", RHA XXVIII, Paris 1970, 22-43.

LURAGHİ 1997: S. Luraghi, Hittite, Languages of the World/Materials 114, München-Newcastle.

MASCHERONİ 1983: L. M. Mascheroni, "A Propos d'un Groupe de Colophons Problématiques", Hethitica V, Cabay, 95-109.

NEU 1968: E. Neu, Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen, StBoT 5, Wiesbaden.

NEU 1974: E.Neu, Der Anitta-Text, StBoT 18, Wiesbaden.

NEU 1980: E.Neu, "Die hethitischen Verben des Kaufens und Verkaufens", WdO XI, Göttingen, 76-89.

OTTEN 1971: H.Otten, Ein hethitisches Festritual (KBo 19.128), StBoT 13, Wiesbaden.

OTTEN-RÜSTER 1972: H. Otten - Ch. Rüster, "Textanschlüsse von Boğazköy-Tafeln (11-20)", ZA 62, Berlin-New York, 230-235.

OTTEN 1973: H.Otten, Eine althethitische Erzählung um die Stadt Zalpa, StBoT 17, Wiesbaden.

PUHVEL 1997: J.Puhvel, Hittite Etymological Dictionary, Vol. 4, Berlin.

RİEKEN 1999: E.Rieken, Untersuchungen zur nominalen Stammbildung des Hethitischen, StBoT 44, Wiesbaden.

RİEMSCHNEİDER 1958: K. K.Riemschneider, "Die hethitischen Landschenkungsurkunden", MIO VI, Berlin, 321-381.

RÜSTER-NEU 1989, Ch. Rüster-E.Neu, Hethitisches Zeichenlexikon, StBoT Beiheft 2, Wiesbaden.

SCHWARTZ 1938: B.Schwartz, "The Hittite and Luwian Ritual of Zarpiya of Kezzuwatna", JAOS 58, New Haven, 334-353.

SİNGER 2002: I.Singer, Hittite Prayers, Atlanta, Georgia.

STARKE 1977: F.Starke, Die Funktionen der dimensionalen Kasus und Adverbien im Althethitischen, StBoT 23, Wiesbaden.

STARKE 1985: F.Starke, Die keilschrift-luwischen Texte in Umschrift, StBoT 30, Wiesbaden.

SÜEL 1985: Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile İlgili Bir Direktif Metni, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No: 350, Ankara.

SÜRENHAGEN 1981: D.Sürenhagen, "Zwei Gebete Hattušilis und der Puduhepa", AoF 8, Berlin, 83-168.

TİSCHLER 1983: J.Tischler, Hethitisches Etymo- logisches Glossar, Teil I, Innsbruck.

ÜNAL 1983: A.Ünal, Hitit Sarayındaki Entrikalar Hakkında Bir Fal Metni (KUB 22.70 = Bo 2011), AÜDTCFY No: 343, Ankara.

ÜNAL 2007: A.Ünal, Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü, Philologia Sprachwissensc-haftliche Forsc- hungsergebnisse, Band 108.1, Hamburg.

WATANABE 1989: K.Watanabe, "Mit Gottes-siegeln versehene hethitische "Staats-verträge", Acta Sumerologica 11, Japan, s. 261-276.

WATKİNS 1979: C.Watkins, "NAM.RA GUD UDU in Hittite:Indo-European poetic language and the folk faxonomy of wealth, Hethitisch und Indogermanisch", Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft 25, Innsbruck, 269-287.

WEEDEN 2011: M.Weeden, Hittite Logograms and Hittite Scholarship, StBoT 54, Wiesbaden.

WERNER 1967: R.Werner, Hethitische Gerichtsprotokolle, StBoT 4, Wiesbaden.